Els Veder-Smit (1921-2020)

door Fleur de Beaufort

Daags voor haar 99e verjaardag overleed op woensdag 26 augustus jl. politica Els Veder-Smit, erelid van de VVD met een indrukwekkende staat van dienst. Na een lokale en provinciale politieke carrière (in Zeist en Leeuwarden, alsmede de provincie Utrecht), alsmede een rol in het hoofdbestuur van de partij, was zij achtereenvolgens Tweede Kamerlid, staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne in het kabinet-Van Agt/Wiegel en tot slot senator. Partijlid was Veder-Smit al sinds de oprichting van de VVD in 1948, nadat ze ook al bij de voorloper – de Partij van de Vrijheid (PvdV) – betrokken was geweest.

De in Kinderdijk geboren Veder-Smit groeide op in een echt ondernemersgezin. Beide ouders (verre neef en nicht) stamden uit de redersfamilie Smit met een scheepsbouwbedrijf in Kinderdijk. In de jaren 30 bezocht Veder-Smit het gymnasium in Dordrecht, waar zij eens een vurig betoog over 'Vrijheid' schreef voor het vak Nederlands. Van haar docent, die iets tegen meisjes en vooral ondernemerskinderen had, kreeg zij te horen dat "dit oud-liberale verhaal" niet deugde, hoe goed het verder ook geschreven was. De jonge puber hield vol dat dit haar visie was: "ik zie het zo!" repliceerde ze vrijmoedig. Het voorval bleef voor Veder-Smit verbonden met haar idee van het begrip liberaal als 'het recht zelf denkbeelden te ontwerpen' (Kuiken 2010, 16).

In 1940 begon Veder-Smit aan haar studie rechten in Leiden, aanvankelijk met de be-

doeling na het behalen van haar kandidaatsexamen door te stromen naar de studie van haar eerste keuze psychologie. Uiteindelijk zou ze na haar kandidaatsexamen er, mede ingegeven door de ervaringen tijdens de bezetting, toch voor kiezen de studie rechten voort te zetten. Daarbij maakte ze wel de overstap naar Utrecht. Als studente raakte Veder-Smit betrokken bij het verzet, onder meer als fietskoerier. In Leiden was ze een van de studenten die een lange keten vormden om zo de enorme bibliotheek van joodse professor E.M. Meijers, na diens deportatie, uit handen van de bezetter te redden. In Leiden kwam Veder-Smit in contact met academici van liberale signatuur die zich openlijk tegen de Duitse bezetter keerden, waaronder de hoogleraar Volkenrecht prof.mr. B.M. Telders en prof.mr. R.P. Cleveringa. Veder-Smit was erbij toen deze laatste zijn beroemde protestrede uitsprak tijdens een college wat eigenlijk door Meijers had moeten worden gegeven. In deze tijd kwam ze bovendien in contact met de liberalen rondom de Bond van Jong-Liberalen (BJL) en de Liberale Staatspartij (LSP) (Vrijheid en Democratie 1964, 3).

Na hun huwelijk in 1947 ging het echtpaar Veder-Smit in Huis ter Heide wonen in de gemeente Zeist. Veder-Smit raakte al snel actief binnen de lokale VVD. Zo werd ze in 1954 statenlid en richtte in datzelfde jaar in Bilthoven het comité 'Vrouwen in de VVD' op. In 1957 trad ze bovendien toe tot de gemeenteraad van Zeist, waar ze een jaar later wethouder werd. Het sprak destijds nog niet vanzelf dat een vrouw zo actief was in de politiek. "Toen ik […] begon, was ik wel een uitzondering. De vrouwen in mijn vriendenkring waren niet actief in de politiek. Maar ik heb deze positie nooit als lastig ervaren. Integendeel, ik heb er voordeel bij gehad. Als vrouw werd je al gauw gevraagd mee te doen – de mannen wilden graag het vrouwelijke element ook vertegenwoordigd hebben". In de ogen van Veder-Smit waren vrouwen "volkomen aanvaard" in de politiek. "Iedereen moet dezelfde moeite doen om een positie te veroveren" (Kuiken 2010, 38-39). Toen de echtgenoot van Veder-Smit in 1962 tot rechter werd benoemd bij de rechtbank te Leeuwarden, volgde zij hem naar Friesland, na afloop van haar termijn als wethouder. De komst van de VVD-prominent werd bij de Friese afdeling met enthousiasme begroet, als gevolg waarvan Veder-Smit haar politieke werk vrijwel direct kon voortzetten in de gemeenteraad van Leeuwarden.

In 1963 kandideerde Veder-Smit zich voor de Tweede Kamer, maar werd met een plek op nummer 20 niet verkozen. Wel kwam ze in dat jaar in het Hoofdbestuur van de landelijke VVD. In 1967 stond ze alsnog op een verkiesbare plaats en nam voor het eerst plaats in de bankjes van de Tweede Kamer. Zij deelde haar bankje met mede-debutant Henk Vonhoff die de gewoonte had met enkele forse armzwaaien zijn dossiers van tafel mee te nemen. "Els waakte als een kloek over haar papieren opdat die niet in mijn tas verdwenen", herinnerde Vonhoff zich later (Kuiken 2010, 43). In de Kamer voerde Veder-Smit het woord op de terreinen Volksgezondheid, Ontwikkelingssamenwerking, Maatschappelijk Werk en Milieuhygiëne.

Juist in deze periode kwam het abortusvraagstuk prominent op de politieke agenda. Veder-Smit zou een centrale rol spelen

bij de initiatiefwetgeving rondom legalisering van *abortus provocatus*. Evenals haar fractiegenote Annelien Kappeyne van de Coppello zou ook Veder-Smit zich rondom deze kwestie herhaaldelijk aan minister Van Agt storen, die in *Vrij Nederland* meende dat de vrouw maar "een offer moest brengen". "Ik vind het onduldbaar dat de mannenwereld nu zegt: Jij, vrouw, moet een offer brengen". Met deze zin zou Veder-Smit later de digitale canon van de Nederlandse emancipatiebeweging halen (Kuiken 2010, 50-51).

Voor Veder-Smit was het uitgangspunt 'ieder kind heeft het recht gewenst te zijn'. "Geboorteregeling is een fundamenteel recht van de mens, dat ieder mens zelf mag en moet hanteren. Daarbij mogen op ethische gronden geen belemmeringen in de weg worden gelegd door anderen. Materiële belemmeringen moeten zoveel mogelijk worden weggenomen" (Kuiken 2010, 50). Zij bevond zich in het debat bij de middengroep die wel meende dat er een regeling moest komen, maar daar strikte voorwaarden aan wenste te verbinden. Vrouwen moesten in vrijheid en verantwoordelijk kunnen beslissen, maar wel samen met een arts. Veder-Smit vond aanvankelijk dat voorstanders van ruime abortusmogelijkheden te zeer op de troepen vooruit liepen.

Uiteindelijk zou Veder-Smit samen met partijgenoot Geurtsen en PvdA'ers Lamberts en Roethof een gezamenlijk voorstel uitwerken, waarin een wettelijke regeling voor abortus gekoppeld werd aan enkele voorwaarden. Na een ruime meerderheid in de Tweede Kamer strandde het wetsvoorstel in de Eerste Kamer, niet in de laatste plaats omdat fractievoorzitter Haya van Someren-Downer haar fractiegenoten vrijliet en ook zelf nog niet had laten doorschemeren hoe ze zou stemmen. Veder-Smit had het, evenmin als haar collega-Kamerleden, zien aankomen dat de tegenstemmen van de VVD-senatoren doorslaggevend zouden zijn voor het sneuvelen van het wetsvoorstel. Gevraagd naar haar gevoelens verklaarde Veder-Smit: "Ik dacht alleen maar: Barst! […] Ik heb me binnenste buiten gedraaid, ik houd nu op. Nu mogen anderen het doen" (Kuiken 2010, 54). Het 'verraad' van Haya werd haar door Veder-Smit nooit persoonlijk kwalijk genomen. Later gaf ze toe dat het weliswaar zuiver was om de VVD-senaatsfractie niet van meet af aan bij de discussie rondom het wetsvoorstel te betrekken, maar praktisch gezien was het toch wat ongelukkig.

Op de vraag of ze minister zou willen wor-

den reageerde Veder-Smit in 1975: "Oh nee, dat kan ik niet. Daar ben ik niet onbewogen genoeg voor. Politiek – ik zeg dit niet zomaar voor de aardigheid – politiek is slecht voor je ziel". Een ministerspost ambieerde Veder-Smit des te minder in een kabinet met Van Agt, zo maakte ze in datzelfde jaar duidelijk. Echter tot een staatssecretariaat liet ze zich in 1977 wel verleiden. Ze had binnen de VVD inmiddels ook een naam opgebouwd op het terrein van volksgezondheid. "Goed bestuur betekent onder meer dat je een goed oog hebt voor de onderstromingen in de maatschappij", aldus Veder-Smit in 2009. Je moest als het ware aanvoelen wanneer de tijd voldoende rijp was voor een volgende stap, bijvoorbeeld bij de euthanasiewetgeving. Veder-Smit ging niet snel over één nacht ijs en had de reputatie behoedzaam te zijn. "Ik was geen echte onderhandelaar. Vrouwen gaan, denk ik, recht op hun doel af, zijn resultaatgericht en zijn minder geboeid door het spel. Ze hebben minder behoefte aan […] het vloeren van hun tegenstander" (Kuiken 2010, 62).

Haar werk in Den Haag betekende afstand tot haar huis en echtgenoot in Leeuwarden. Als staatssecretaris had Veder-Smit bedongen dat haar echtgenoot iedere woensdag door de chauffeur in Leeuwarden zou worden opgehaald voor een lunch op het departement. Een tweede periode op het departement ambieerde ze niet, "aan het einde was ik ontzettend moe". Wel zou ze tot haar zeventigste als senator een actieve politieke rol blijven vervullen. Naast Volksgezondheid zou ze daar met name het woord voeren op het terrein van ontwikkelingssamenwerking.

Veder-Smit was met hart en ziel betrokken bij het behoud van cultureel erfgoed in ons land. Zo was ze actief bij de Stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen & Landgoederen (sKBL) waar met haar financiële steun sinds 2015 de Ithakaprijs en het Ithakastipendium konden worden ingesteld voor interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek. Haar liefde voor deze vorm van erfgoed ontstond op de Utrechtse Heuvelrug met z'n vele prachtige buitenplaatsen. Als wethouder in Zeist had Veder-Smit onder meer cultuur in haar portefeuille en kreeg ze te maken met de restauratie van Slot Zeist (sKBL website).

Tot op zeer hoge leeftijd bleef ze actief, zo werd ze in 2017 'mentor' van VVD'er Arno Brok, na diens benoeming tot commissaris van de Koning in Friesland. Mark Rutte typeerde Veder-Smit als "een betrokken politica en sociale vrouw die tot op hoge leeftijd oog had voor anderen".

drs. F.D. de Beaufort is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting en redactielid van Liberale Reflecties.

Literatuurlijst

• 'Achtergrond Ithakaprijs en Ithakastipendium', *stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen & Landgoederen*, URL: https://www.skbl.nl/prijzenbeurzenstipendia/.

• 'Gesprek met Mevrouw mr. Veder-Smit', *Vrijheid en Democratie*, 16 april 1964, p. 3.

• Kuiken, K., *Vrouw van twee levens. Leven en werk van Mr. Els Veder-Smit*, Haren, 2010.